

rudaí-beo

Oiriúnaithe chun maireachtáil

Súil thapa ar an gceacht

Oscail an ceacht leis na cártaí grianghraf den fhrog agus den rón glas taobh le taobh, agus fiafraigh cé na tréithe coirp a d'fhéadfadh cabhrú le gach ceann acu san áit ina gcónaíonn sé. Léirigh os ard an meaitseáil idir an frog agus an portach (oiriúnú, gnáthóg, tréith), agus ansin sórtálann na grúpaí ocht gcárta de rudaí beo Éireannacha ar mhataí an phortaigh, an chósta agus an fháil sceach, ag ainmniú conas a chabhraíonn gach tréith. Cuireann liosta tréithe créatúir rúnda ar an gclár bán idirghníomhach iallach ar na daltaí labhairt faoi ghnáthóga bunaithe ar fhianaise, sula ndearann na grúpaí an rud beo is fearr a oireann do ghnáthóg amháin a shanntar dóibh. Déantar an taifeadadh sa Dialann Imscrúdaithe: tábla sórtála, líníocht lipéadaithe agus abairt amháin faoin gcaoi a gcabhraíonn tréith.

Cuspóirí foghlama

- Rudaí beo Éireannacha a mheaitseáil le tréithe a chabhraíonn leo maireachtáil san áit ina gcónaíonn siad
- Gnáthóg dhóchúil créatúir rúnda a mhíniú óna thréithe
- An rud beo is fearr a oireann do ghnáthóg Éireannach ainmnithe a dhearadh agus údar a thabhairt le gach tréith

Roimh an gclog: réiteach

Priontáil agus gearr sraith amháin de chártaí rudaí beo, cártaí meabhrúcháin tréithe agus trí mhata gnáthóige do gach grúpa; cuir gach sraith i gclúdach litreach ionas gur féidir í a athúsáid. Bíodh na cártaí grianghraf den fhrog agus den rón réidh agat don tús. Roghnach: cleití sábháilte nó duilleoga crua le baint leo go réidh, agus ansin lámha a ní.

Ábhair

Mír	Líon	Do gach	Foinse	Ionadach saor
cártaí grianghraf de rudaí beo (frog coiteann, fraoch, rón glas, feamainn bhoilgíneach, gráinneog, crann darach, roilleach, cuileann)	1	grúpa	leagan inphriontáilte a chuirtear ar fáil	líníochtaí simplí de na hocht rud beo céanna ar dhronuilleoga páipéir
mataí gnáthóige (mata portaigh Éireannaigh, mata cósta Éireannaigh, mata fáil sceach Éireannaigh)	1	grúpa	leagan inphriontáilte a chuirtear ar fáil	trí bhileog A4 lipéadaithe le hainmneacha na ngnáthóg agus nótaí gearra ar na coinníollacha
cártaí meabhrúcháin tréithe	1	grúpa	leagan inphriontáilte a chuirtear ar fáil	liosta tréithe comhroinnte amháin ar an gclár
cártaí leide faoi chréatúir rúnda	1	rang	leagan inphriontáilte a chuirtear ar fáil	léann an múinteoir na liostaí tréithe rúnda ó nótaí an cheachta agus teilgeann sé ar an scáileán iad
clúdaigh litreach nó fillteáin do na sraitheanna cártaí	1	grúpa	seomra ranga	fáiscíní páipéir nó bandaí rubair chun gach sraith a choinneáil le chéile
páipéar bán do dhearaí na rudaí beo	1	grúpa	seomra ranga	cúl seanpháipéir
pinn luaidhe agus pinn luaidhe daite	1	dalta	seomra ranga	créanna nó marcóirí
samplaí nádúrtha roghnacha (cleití glana nó duilleoga crua)	1	rang	lasmuigh	fág na fíorshamplaí ar lár agus ná húsáid ach cártaí grianghraf
Leathanach sa Dialann Imscrúdaithe	1	dalta	leagan inphriontáilte a chuirtear ar fáil	páipéar línithe leis na ceanteidil tréith / conas a chabhraíonn sí / cén ghnáthóg

Pointe sábháilteachta

Má bhaineann daltaí leis na cleití, na duilleoga nó ábhair nádúrtha eile roghnacha, níonn siad a lámha roimh an gcéad chéim eile agus tar éis dóibh gach rud a chur ar ais. Déan maoirseacht ionas nach mbeidh ach láimhseáil chúramach ann.

Céimeanna teagaisc

- **Ag Tosú:** Taispeáin cártaí an fhroig agus an róin ghlais le chéile ar an gclár bán idirghníomhach. Ná déan ach comparáid ghearr amháin le lámha suas. Mura n-ainmníonn na daltaí ach dath nó méid, treoraigh iad i dtreo tréithe a dhéanann jab: cosa scamallacha, blonag, cruth sruthlínithe.
- **Tréithe a chabhraíonn le maireachtáil:** Múin ón tábla coincheapa ar an scáileán. Coinnigh cárta an fhroig i do lámh agus smaoinigh os ard ar an meaitseáil: N'fheadar → stad le haghaidh plé 20 soicind i mbeirteanna faoin tréith is tábhachtaí → glac le dhá fhreagra → críochnaigh le Seiceálaim / Meaitseálaim / Sílim. Cuir cosc go séimh ar an smaoineamh 'roghnaíonn ainmhithe a dtréithe': is cuid den rud beo cheana féin iad na tréithe.
- **Tréithe a mheaitseáil le gnáthóga:** Faigheann grúpaí de thriúr nó de cheathrar 10 nóiméad chun ocht gcárta a shórtáil ar mhataí an phortaigh, an chósta agus an fháil sreach. Siúil timpeall agus éiligh an abairt faoin gcaoi a gcabhraíonn an tréith, ní hamháin ainm na gnáthóige; treoraigh grúpaí atá i bhfostú chuig na cártaí meabhrúcháin tréithe. Coinnigh na freagraí os comhair an ranga ar fad soiléir: frog agus fraoch ar an bportach; rón, feamainn bhoilgéineach, roilleach ar an gcósta; gráinneog, crann darach, cuileann ar an bhfál sreach.
- **Créatúr rúnda: cá gcónaíonn sé?:** Teilg an liosta tréithe do Chréatúr Rúnda A agus fág ar taispeáint é. Faigheann na grúpaí dhá nóiméad, agus ansin caithfidh siad dhá thréith a thaispeáint sula n-ainmníonn siad gnáthóg. Tarraing an rang ar fad isteach: 'An aontaíonn sibh? Cén fhianaise a chuirfeadh ar athrú intinne sibh?' Athraigh go dtí Créatúr B má tá am ann.
- **An rud beo is fearr a oireann a thógáil:** Tabhair mata gnáthóige amháin do gach grúpa ionas go mbeidh meascán sa seomra. Fág na critéir ratha ar an gclár: trí thréith lipéadaithe, gach ceann acu nasctha le fíorchoinníoll sa ghnáthóg, gan aon chumhachtaí draíochta. Tabhair samhail 30 soicind den chósta, agus ansin 12 nóiméad le haghaidh líníocht lipéadaithe chomhroinnte amháin. Ceistigh maisiú nach bhfuil aon jab marthanais aige: 'Conas a chabhraíonn sé sin ar chladach goirt gaofar?'
- **Taifead sa Dialann Imscrúdaithe:** Teilg leathanach bán dialainne agus léirigh patrún an fhroig: colún an phortaigh, lipéad 'cosa scamallacha', abairt 'brúnn cosa scamallacha tríd an uisce i linnte an phortaigh'. Sórtálann gach dalta na hocht gcinn ar fad, lipéadaíonn sé trí thréith ar an líníocht, agus scríobhann sé abairt iomlán amháin faoin gcaoi a gcabhraíonn tréith sa ghnáthóg. Tabhair tacaíocht le litriú na bhfocal portach, cósta, fál sreach.
- **Ciall a bhaint as agus slacht a chur:** Bain ciall as ar dtús (cúpla freagra gasta, dhá nó trí, ó ghnáthóga éagsúla), agus ansin cuir na cártaí ar ais. Labhairt amháin: cén tréith a chuir iontas ort, nó cén tréith a stopfadh ag cabhrú dá dtriomódh portach. Cártaí isteach sna clúdaigh litreach; níonn duine ar bith a bhain le hábhair nádúrtha a lámha.

Cad ba cheart a fheiceáil

Bí ag súil le frog agus fraoch ar an bportach; rón glas, feamainn bhoilgíneach agus roilleach ar an gcósta; gráinneog, crann darach agus cuileann ar an bhfál sceach. Is ar an gcósta atá Créatúr Rúnda A (sliogán a dhúnann go docht, cáitheadh sáile, séalaíonn sé uisce); is ar an bportach atá Créatúr Rúnda B (talamh bog fliuch, gob fada a phiocann sa talamh, giolcacha). Taispeánann dearaí rathúla trí thréith, gach ceann acu ceangailte le fíorchoinníoll sa ghnáthóg a sannadh. Nuair a chuirtear cártaí in áiteanna aisteacha, is gnách gur de réir cuma amháin a rinne na daltaí an mheaitseáil: cuir ar ais iad chun an jab a dhéanann an tréith a ainmniú.

Míthuiscintí agus idirghabhálacha

- Deir daltaí go ‘roghnaíonn’ ainmhithe tréithe nó go ‘dteastaíonn’ tréithe uathu ionas gur féidir leo maireachtáil in áit éigin. Coinnigh cárta an fhroig i do lámh agus abair arís go séimh: is cuid den rud beo cheana féin iad na tréithe; meaitseálaimid an jab a dhéanann gach tréith leis an áit ina gcónaíonn an rud beo, seachas mian le hathrú.
- Is leor tréith amháin chun an ghnáthóg a shocrú. Ar an liosta rúnda, clúdaigh gach tréith ach ceann amháin agus fiafraigh an bhfuil siad cinnte fós. Nocht dhá cheann nó trí cinn agus léirigh conas iad a mheá le chéile sula n-ainmnítear portach, cósta nó fál sceach.
- Maisíonn daltaí a ndearadh le tréithe nach bhfuil aon jab marthanais acu, nó cóipeálann siad tréithe ón ngnáthóg mhícheart. Taispeáin an tréith bhreise agus fiafraigh: ‘Conas a chabhraíonn sé sin ar phortach bog fliuch / ar chladach goirt gaofar / faoi fhál tiubh?’ Mura féidir leo é a nascadh le fíorchoinníoll, athraíonn siad é nó fágann siad ar lár é.

Difreáil

Ag teacht chun cinn	Ag forbairt	Inniúil
• Tabhair dóibh an tús abairte ar an gclár ‘Cabhraíonn an tréith seo mar...’ agus cuir ina suí iad ar feadh tamaillín ag bord an mhúinteora agus na cártaí meabhrúcháin tréithe ina lámha acu. • Glac le trí chárta atá meaitseáilte go soiléir le gnáthóg, agus tréith amháin ainmnithe do gach ceann, sula mbeidh tú ag súil leis na hocht gcinn ar fad.	• Brúigh ar na daltaí, i ngach meaitseáil, coinníoll na gnáthóige (fliuch, goirt, fuar, foscúil) a dtugann an tréith freagra air a ainmniú. • Ar an mbileog dearaidh, éiligh na trí lipéad móide abairt iomlán amháin faoin gcaoi a gcabhraíonn an tréith sula ndathaíonn siad.	• Lig dóibh a mhíniú cén fáth a roinneann siad cárta idir dhá ghnáthóg (mar shampla, fál sceach cuilinn agus imeall na coille) trí ainm a thabhairt ar an tréith a oibríonn sa dá ghnáthóg agus ar an tréith nach n-oibríonn ach in aon cheann amháin. • Cuireann na daltaí a chríochnaíonn go luath buntáiste agus míbhuntáiste amháin leis an dearadh (mar shampla, cabhraíonn blonag thiubh in uisce fuar ach cuireann sí moill ar ghluaiseacht ar talamh) nó tugann siad faoin dúshlán breise: rúndiamhair an fháil sceach.

Nasc traschuraclaim

Déan nasc le gnáthóga áitiúla sa Tíreolaíocht (fál sceach na scoile, an trá is gaire nó portach a bhfuil cosán adhmaid tríd, ar nós Clara Bog) agus leis na tréithe a mheaitseálann nádúraithe ar shiúlóid suirbhé.